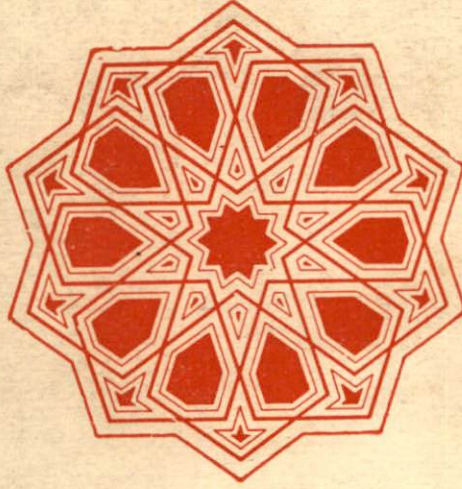

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

C.V, Sa: I-IV

1956

MARS T. ve S. A. Ş. MATBAASI — ANKARA

1 9 5 8

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

I - IV

1956

RESAT GELİK
A.Ü. İLÂHİYAT FAK.
Sınıf I. No 1066

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Prof. Muhammed T. TANCİ	: Şehristani'nin El-Milel Ve'n Nihal'i . . . 1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: İdealizmin Çıkmazları 17
Prof. Ahmet CAFEROĞLU	: Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı 65
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: Tasavvuf Şiirlerinden Düşündürücü Terçümeler 76
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: 18. Yüzyıl Fransız Aydınlanma Tarihciliği ve Modern Tarihcilik Karşısındaki Durumu 87
Dr. Necati ÖNER	: Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı 100
Dr. Cavit SUNAR	: İmam Rabbâni'nin Tevhid Görüşüne Genel Bir Bakış. 136
M. Zeki ORAL	: Konya'da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri . 144
İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: Gazzali'ye Göre İbahilik. 165
Prof. James ROBSON	: Sunen'i Ebu Dâvûd Nüshalarının Rivayeti Çeviren: Talât KOÇYİĞİT. 173
Şeyh Muhammed ABDUH	: Tefsire Mukaddime Çeviren: İsmail CERRAHOĞLU. . . . 183
Prof. R. PETTAZZONI	: Din İlminde Tarih ve Fenomenoloji Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN . . . 189
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: "Cahiliyye" Kelimesinin Mânâ ve Menşei. . 192
Prof. H. A. R. GIBB	: İslâmiyetin İlk Devirlerinde Hükûmet Müessesesinin Tekâmülü. Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN 194
BİBLİYOGRAFYA	
Yaşar KUTLUAY	: De Lacy O'Leary, Arabic Thought and its place in History 206
Hüseyin ATAY	: M. Akkad, El-Felsefetü'l Kur'aniye. . . 208
Hikmet TANYU	: Dr. Ziya Dalat, Çocuk ve Genç Ruhı. . . 215
Doç. Dr. Neş'et ÇAĞATAY	: Jacques C. Risler La Civilisation Arabe. . 221

TASAVVUF Şİ'İRLERİNDEN DÜŞÜNDÜRÜCÜ TERCÜMELER

Ö N S Ö Z

İslâm'da tasavvuf edebiyatının en verimli çağı, muhakkak surette H. 5'ci M. XI'ci asırdan sonra başlar. Bu olayın muhtelif içtimâî sebepleri vardır. Birincisi ve en ehemmiyetlisi, şudur: İslâm medeniyetinin en parlak devri sayılan H. 4'cü asırda baş gösteren ahlâkî, siyasî, iktisadî ve askerî inhilâldır. Üstelik bu asırda, muhtelif menşelerden doğup gelen felsefî kanaatler, ve islâm sinesinde birbirleriyle kaynaşıp imtizaceden yabancı akîdeler, İslâm dünyasında yeni cereyanlar yaratmıştı. Bu cereyanların en ehemmiyetlilerinden biri, tasavvufur. Şüphesiz ki bu hareketin, parlak bir edebiyat vermesi için, nisbî bir istikrara ihtiyacı vardı. Bu istikrarı da çok geçmeden buldu. Öyle ki 11'nci yüzyılda, bir yıldırım hızıyla, Maveraünnehir, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da yayılan Türk Selçuk hâkimiyeti; Afganistan ve Şimalî Hind ovalarında kökleşen Gazneli Türk padişahlarının hâkimiyeti; Afrika'nın şimalinde ve Endülüste genişleyen Berber Muvahhid ve Murâbitların idaresi, İslâm dünyasına yeni bir disiplin vermek isteyen tasavvuf hareketine ve tasavvuf edebiyatına muhtaç oldukları bu istikrarı sağladı. Buna, şu ehemmiyetli sebebi de ilâve etmek lâzımdır; o da: Bizans'ta ve Garp hıristiyan âleminde, halk kitlelerini saran ve onları harekete getiren müthiş bir dinî galeyanın başlamış olmasıdır. Bunun İslâm dünyasında mü-mâsil bir tepki yaratması kadar tabi'î bir şey yoktur. Dolayısıyla İslâm'da başlayan bu tasavvuf dalgası, Hıristiyanlıkta başlamış olan dindarlık dalgasına bir çok bakımlardan benzemektedir. Hıristiyanlık dünyasını etrafında toplayan ve onu harekete getiren üç unsur vardır. Birisi Allah, diğeri Allahın yerdeki tecellisi ve gözle görünen ifadesi sayılan Hazreti İsa, üçüncüsü de ölmüş yahut hayatta bulunan hıristiyan azizleridir.

İslâm dünyasında bu üç unsura tekabül eden unsurlar şunlardır: Allah, Muhammed ve evliyalardır. Şimdi her iki din mensuplarının kalplerinde bu üç unsurdan her birisinin tuttuğu yeri kısaca izah edelim:

a) Allah. — Hıristiyanların (Peder) adıyla yâdettikleri Allah ile İslâmların Allah dedikleri ezeli varlık arasında esasta fark yoktur. Hele İsa'nın doğumundan önceki Allah mefhumu ile, İslâm Allahı arasında hiç bir fark yoktur. Çünkü Hıristiyanların da bu Rabbin ezeli olduğuna, ve İsa'nın doğmasından evvel ve sonra, yerde ve göklerde yalnız başına hükmetmiş ve etmekte olduğuna inanmaları lâzımdır. Binaenaleyh İsa'nın doğumundan önceki Allah, İsa'nın doğumundan sonra, Hıristiyanlar tarafından Peder tesmiye edilmiş olmasına rağmen zât ve cevherinin değişmemiş olması lâzımdır. Her iki diyanetin Allah telâkkisi ancak bu noktada birleşir: "Allahu lâ şerîke lehu."

b) İsa ve Muhammed. — Meryem-i Arzâdan doğan İsa aleyhisselâm, Hıristiyanların nazarında, Allahın yerdeki tecellisi, yani Allahın kendisidir. Bu yüzden Hz. İsa'nın mu'tekid Hıristiyanlar üzerindeki tesiri harikulâde büyüktür.

İslâm dininde ise, Hz. İsa'ya yalnızca bir peygamber nazariyle bakılır. İsa'nın diğer peygamberlerden tek farkı şudur ki Ruhül-Kudüs ile Meryem'in birleşmesinden hasıl ol-

masıdır. Allah, insanların ilk babası olan Âdem'i nasıl yarattıysa, İsa'yı da öyle yaratmıştır. Âdem, her hangi bir ulûhiyet hakkı iddia etmemiş ve bir peygamber olmaktan öteye gitmemişse, aynı durumda olan İsa'nın da herhangi bir ulûhiyet hakkı iddia etmemiş ve bir peygamber olmaktan öteye gitmemiş olması lâzımdır.

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ .

İsa'nın Allah nezdindeki durumu, Âdem'in durumuna benzer: onu topraktan yaattı; sonra ona ol deyince oldu. Âlü-İmrân.

Hz. Muhammed'e gelince o, İslâm kelâmcılarından Eş'arilerin nazarında, Allahın sevgili bir kulu ve azimkâr bir resulüdür. Üstelik onun Hz. İsa gibi, tabiat kanunlarını şaşırtan bir menşei yoktur. Sonra, haşâ sümme haşâ, herhangi bir ulûhiyet hakkı da iddia etmemiştir.

Bu duruma göre, 11'nci ve 12'nci yüzyıllarda, milyonlarca Hristiyan, Hz. İsa'ya Allah diye taparken, Müslümanların Hz. Muhammed'i Âdemiler sırasında tutmuş olmaları, bu iki şahsiyete gösterilen sevgi ve saygı derecesinde bir denksizlik doğurabilirdi. Dolayısıyla o devrin İslâm mutasavvıfları, iki resulün arasındaki bu farkı kaldıracak bir nazariye kabul ettiler: Hz. Muhammed, insan olmakla beraber, onda hilkatten evvel yaratılmış bir nübuvvet nuru vardır. Hz. Âdem'de parlayan bu nur, kendi evlâd ve ahfadına geçerek nihayet Hz. Muhammed'te karargîr olmuştur. Bu esasa göre Hz. Muhammed, bütün insanlardan önce yaratılmış ve bütün peygamberlerden sonra gönderilmiştir. O,

“Allah yaratıklarının ilki, ve Allah elçilerinin sonuncusudur.” Âdem, Nuh, İbrahim, Musâ ve İsa'dan önce yaratılmış olan Nur-i Muhammedînin mertebesine erişmiş hiç bir peygamber yoktur. Bu nazariyeye göre, mutasavviflerin peşlerinde sürükledikleri İslâm cemaatlerinin nazarında, Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâmın nûru, bütün peygamberlerin ışığını silecek kadar kuvvetli ve üstündür. Yani meşhur arap şairi Nâbîga, nasıl kendi kiralını güneşe ve sair kıralları yıldızlara benzetmişse, mutasavvıflar da âdetâ Peygamberimizi güneşe, ve diğer peygamberleri yıldızlara benzetmiş oluyorlardı. Nâbigatül-Zübyanî kendi kiralı Numân bin Münzir hakkında der ki:

كَأَنَّكَ شَمْسٌ وَالْمَلُوكُ كَوَائِبُ إِذَا طَلَعَتْ لَمْ يَبْدُ مِنْهَا كَوَكَبُ .

Mânâsı:

“Sen güneşe benzersin, krallar ise yıldızlara benzerler”

“Güneş doğunca, yıldızlardan hiç biri gözükmez olur.”

Mutasavvıfların lisan-ı hâli de peygamberimiz hakkında der ki:

فَأَنَّكَ شَمْسٌ وَالنَّبِيِّينَ أَكْوَابُ إِذَا طَلَعَتْ لَمْ يَبْدُ مِنْهَا كَوَكَبُ .

Mânâsı:

“Sen bir güneşsin, peygamberler ise birer yıldızdır”

“Güneş çıkınca, yıldızlardan hiç biri gözükmez olur.”

Mübârek günlerde okunan na'ti nebevîlerden sonra, getirilen salavatta denir ki:

"El-şalatu ve'lselemu 'aleyk, 'aleyke ye Evvelce halkı'llèhi ve Hâteme rusuli'llèh =

Ey bütün mahlûkatın öncüsü ve bütün resullerin sonuncusu; sana salât ve selâm olsun." Bu salâvat, bazı İslâm memleketlerinin minarelerinde, her ezandan sonra da okunur. Mevlevî âyinleri sona ererken Peygamberimize "Rûhu'llâh" diye hitab edilerek saygı selâmı verilir. İmam Bûsîrî (696/1292) — Müslüman çocuklarına ezber ve yazı meşki olarak verilen — "Bürde" kasidesinin fasıl sonlarında hep şu beyti tekrarlar:

وَأَنَّهُ غَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ تَكْتُمُ
فَسْتَهَى الْقَوْلِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ

Mânâsı:

"Hakkındaki son söz şudur ki o beşerdir"

"Ve Allah yaratıklarının en iyisidir."

Görülüyor ki Hz. İsa'nın milyonlarca Hıristiyan tarafından takdisini mucip olan (ulûhiyet-i İsa) nazariyesine karşılık, İslâm mutasavvıfları Hz. Muhammed'in aynı derecede tebcilini mucip olan (İlk nûr ve son resûl) nazariyesini ortaya attılar. Bu suretle her iki şahsiyetin kendi ümmetleri nezdindeki sevgi ve itibarı her sevgi ve itibarın fevkine çıkarılmıştır. Mevzu-u bahis devrin Hıristiyanlarına Hz. Muhammed pek yanlış tanıtılmış olduğu için, dünyada Hz. İsa'ya rakib olacak herhangi bir şahsiyetin bulunacağına inanmazlardı. Müslümanlar ise Hz. İsa'ya hürmette kusur etmemekle beraber, onu sair peygamberlerden pek farklı bilmezler. Üstelik onun ulûhiyetle hiç bir alâkası olmadığına inanırlar. Halbuki Hz. Muhammed'i bütün insanların, bütün peygamberlerin ve kâffe-i mevcudâtın üstünde tutmakla, dünyada hiç bir varlığın onun seviyesine varamıyacağına inanırlar.

Dolayısıyla Hz. İsa'nın Şarkta kalan mezar ve salibi bütün bir dünyayı ayaklandırmaya nasıl kâfi gelmişse, Hz. Muhammed'in medâr güneşi altında ışıldayan türbesinin nurânî ruhaniyeti de, Müslümanlarca olderece aziz ve câna bedel görülmektedir. Hz. Muhammed'in İslâm cemaati tarafından ne derin bir aşkla tebcil edildiğini görmek için, bir Mevlidi-Şerif veya bir zikir meclisinde bulunmak kâfidir. Onun na'ti şerifi okunurken, kendilerinden geçecek kadar teheyyüç eden nice hassâs kimseler olur.

c) Hıristiyan azizleri ve İslâm evliyalari. — İki diyanetin mensuplarını, kendilerine sıkı sıkıya bendeden üçüncü unsura, yani Hıristiyan aziz ve mutasavvıflarıyla İslâm evliye ve mutasavvıflarına gelince, bunlar arasında yapılacak mukayesede, şu üç noktayı ele almak lâzımdır: 1 — Zühd-ü takvâ ve keramet izharı. 2 — Zihnî fa'âliyet. 3 — Din ve tasavvuf edebiyatı.

1. — Zühd-ü takvâ ile keramet izharı hususunda iki taraf arasında bir tafâdül yapmak güçtür. Her iki tarafta da keramet göstermiş büyük zâhid ve müttakiler gelmişse de, Hıristiyan dünyası, kendi azizlerini ziyadesiyle saymış ve el'an saymaktadır. İslâm dünyasında ise, büyük evliyâ ve mutasavvıflardan bir kaç müstesna, çoğunun ismi bile unutulmuştur.

2. — Zihnî fa'âliyet bakımından dahi, iki taraf arasında bir taâdül mevcuttur. Hıristiyan babaları, ilâhiyat hakkında İslâmlardan hayli zaman önce yazı yazmış olmalarına

rağmen, daha sonra gelen mutekid İslâm fırkaların reisleri de bu mevzuda çok eser bırakmışlardır. Bu eserlerin bir kısmı kaybolmuş, yanmış veya düşmanlar tarafından imha edilmişse de, elde kalanların kıymeti ve çokluğu ile öğünebiliriz.

3. — Din ve tasavvuf edebiyatına gelince, Ortaçağ boyunca, İslâm mutasavvıflarının bize üç dilde — yani arapça, farsça ve türkçe — bıraktıkları edebiyat âbidelerini, hıristiyan tasavvuf edebiyatıyla mukayesi etmek câiz değildir. Bu hâli bir bakıma göre tabii görmek lâzımdır. Çünkü Ortaçağ hıristiyan kavimlerinin konuştukları diller, henüz teşekkül halindeydi. Mazbut ve müdevven edebiyatları yoktu. Yazı yazmak, fikir ve hislerini kalemle ifade etmek için, ekseriya istimalden düşmüş olan, lâtince veya eski grekçeye müracaat etmek zorunda kalırlardı.

Onbirinci asırdan itibaren İslâm cemiyetinde nâzım bir rol oynamış olan tasavvufun gelişip kuvvetlenmesini izaha yeltenen bu kısa mukaddimeden sonra, bu konuyla ilgili bâzi metinlerin tercümesine geçelim. Bu tercümelerde evvelâ tasavvufun ilk unsuru olan Allahın aşk ve marifetiyle ilgili bulunan, daha sonra tasavvufun ikinci unsuru olan Resûlullahın aşkıyla ilgili olan metinlerden örnek vereceğiz. Bu arada metinlerin sahipleri hakkında da birkaç söz söylemek suretiyle tasavvufun üçüncü unsuru olan İslâm evliyâ ve mutasavvıflarının bahsine de bilvesiyle dokunmuş olacağız.

Şunu da unutmamak lâzımdır ki, az ileride tercümesini vereceğimiz metinlerin büyük mütercimi olan Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin'i de okuyucularımıza iki kelimeyle tanıtmak, kadirşinaslığın icaplarındandır.

Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin, muasır İslâm mutasavvıflarından olup hayatı boyunca "El'emrû bil-maruf vel nehyi anil münker" düsturuna ittibâ etmiştir. İlmiyle amel etmeyi, inzivaya tercih etmiş olan büyük mutasavvıflarımızdandır. Tasavvuf dergisinde 33 sene müddetle "Tasavvuf ve İslâm Mutasavvıfları" hakkında çok kıymetli yazılar yazmıştır. "Tasavvufun Zaferleri" adındaki eseri çok tanınmış olup derin ilmine ve geniş vukufuna mükemmel bir vesika teşkil eder. Bundan başka, seyyâl ve şâirâne üslûbu ile, dikkatli bir surette türkçeye çevirerek izahettiği üç kıymetli eseri dilimize kazandırmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Atâullah-ı İskenderânî'nin "El-Hikem-ül-Atâiyye" adındaki eseridir; ikincisi, İbrahim Fahrüddin İrakî'nin "Lemeât" adındaki eseridir; üçüncüsü ise Şeyh-i Maktûlün "Heyâkil-ün-nur" adındaki eseridir. Asıllarında daha berrak bir lisanla türkçeye çevirdiği bu eserler, Millî Eğitim Bakanlığının (Dünya Edebiyatından Tercümeler) serisinde çıkmıştır.

Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin, kendine merkez kıldığı Urfa muhitinde olsun, bu muhitten hayli uzakta kalan eyaletlerimizde olsun, büyük halk kitleleri tarafından yüksek bir ahlâk ve fazilet örneği olarak tanınmıştır. Kavlen ve fi'len rehberlik ettiği cemaatlerin mukadderatıyla daha yakından alâkadar olmak için, evvelâ (Osmanlı Mebusan Meclisinde) sonra da (Türkiye Büyük Millet Meclisinde) mebus olarak çalışmıştır. 1950 yılında 83 yaşında Allahın rahmetine kavuşmuştur.

İlk olarak mutasavvıfların (Gavsî Ekber) adıyla yâdettikleri Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin haftalık virdlerinden birinin mensûr aslı ile Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin tarafından yapılan manzum tercümesini sunalım:

إلهي! عمِّمِ قَدَمَكَ عَدَّتِي، فلا أَنَا؛ وَأَشْرِفِ نُوْرَ زَائِدِ
فَأَضَاءِ هَيْكَلِ بَشَرِيَّتِي، فلا سِوَاكَ .

Nazmen tercümesi:

“Vücûdu hâdisi ifnâ eder Senin kîdemin,”
“(Felâ enâ) diyerek peyrevi olur ademin;”
“Şürûk-ı nûr-i islâhiyle parlıyor bedenim,
“(Felâ sevâke) münâcâtı hemdemî bu demin.”

Abdülkadir Geylânî (H. 470 M. 1078) de İran'ın Hazer Denizinin güney kıyısındaki Geylan veya Gilan kasabasına yakın Nif köyünde doğmuş ve 561/1166 yılında doksan yaşlarında ölmüştür. Genç yaşında Bağdad'a gelip yerleşmiş ve büyük üstadlardan ders aldıktan sonra umûmî bir dershâne açmıştır. Sayıları büyük bir süratle artan talebesini istiâb edecek yer bulmak maksadiyle, civardaki evler ve binalar istimplâk edilerek dershâne-si büyütülmüştür. Talebesi arasında vezirler ve halifeler vardı. Va'zlarını dinleyen bazı Hıristiyan ve Yahudilerin İslâm oldukları söylenir. Abdülkadir Geylânî, ebedî bir kıymet taşıyan va'z-ü takrirlerini herkesin anlayacağı bir lisanla verirdi. En büyük hedefi, Cennet kapularının insanlara açık tutulup Cehennem kapılarının kapatılmasıdır. Başlıca eserleri, Elfethül - Rebbânî, Elfüyûzâtül - Rebbâniyye, Celâ'ül-Hâtır, Beşâ'irül - Hayrât, Elmevâ-kibül - Rahmaniyye, Yevâkîtül - Hikem, Fütûhül - Gâip, Elgunye li Tâlibi Tarîkil - Hakk olup başka kitap ve resâili de vardır.

Şimdi de Rifâî tarikatının müessisi olan Seyyid Ahmed Rifâî'nin Allah aşkı ile ilgili bir şi'irinin arapça aslı ile tercümesini sunalım:

اِذَا جَنَّ لَيْتِي هَامَ قَلْبِي بِذُنُوبِي
وَقَوِي سَعَابَ يَمْطُرُ الرَّهْمَ وَالرَّاسِي
سَلُّوا أُمَّ عَمْرٍو لَيْفَ نَاتِ أَسِيرُهَا،
فَلَا هُوَ مَقْتُولٌ - فَعِنِّي الْقَتْلُ رَاحَةٌ -
أَنُوحُ لَأَنَا حَامِ الْحَمَامِ الطُّورِ .
وَمَحِي بِجَارٍ بِأَهْوَى تَدَقُّقِ .
تَعَذُّ الأَسَارَى دُونَهُ وَهُوَ مَوْثِقٌ .
وَلَا هُوَ مَأْمُونٌ عَلَيْهِ فَيُطْلَقُ .

Derin bir mutasavvıf ve kuvvetli bir şair olan Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin bu arapça şi'ri türkçeye, bakınız ne üstâdâne bir san'at ve kudretle çevirmiştir:

“Zikrinizdir geceler gönlümü şûrîde eden,”
“Beni bir bağlı güvercin gibi nâlîde eden.”
“Aşktır yağdiran üstümde belâ yağmurunu,”
“Hem de altındaki deryaları cûşîde eden.”
“Neye kaldî - sorunuz dilbere - bicâre esîr?”
“O değilmi nice meftûnu rehâdîde eden!”

"Katledilseydim eğer, râhatımı bulmuş idim;"
 "Neredê şimdi banâ hürriyeti bahşide eden!"

Seyyid Ahmed Rifâî (H. 500 M. 1012) tarihlerinde Basra yakınlarında (Karyat Hasan) da doğmuş ve 578/1183 te Vâsıt dolaylarındaki (Ümmü Âbid) karyesinde vefat etmiştir. Seyyid Ahmed Rifâî münzevî sofilardan olup zühd-ü tekvâsî, mihnete tahammülü ve derin hassasiyeti ile şöhret kazanmıştır. Büyük ruhunun taşkın şefkati, bütün canlılara şâmildi. Muzur hayvan ve haşerâtın bile öldürülmesini men'etmişti. Kendisinden çok yaşlı olan Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin takdir ve sevgisini kazanmıştı. Divânı, duaları, virdleri ve hizbleri çok tanınmıştır.

İslâm tasavvufunun büyük üstadlarından olan Şeyh Ekber'in şi'irlerinden de bir örnek verelim. Kâinatın satırlarında okuduğu ezeliyet resâili bakınız ne diyormuş:

رَمَّنَ الْمَلَأُ الْأَعْمَىٰ إِلَيْكَ رَسَائِلُ . نَأْمَلُ سَطُورَ الطَّيِّبَاتِ فَأَيُّهَا
 « أَلَا كَلَّمْتُ نَسِيءًا مَا خَلَا اللَّهُ بَالِحًا » . لَقَدْ خَطَّ فَيْرًا نَوْتًا مَلَّتْ حُطْرًا :

Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin'in aynı belâgat ve güzellikle türkçeye çevirdiği bu şi'irden biz de ibret alalım:

"Sutûri kâinata dikkatet, ulvî mesâildir,"

"Mukaddes Bezm-i Âlâdan beyânefzâ resâildir."

"Sanâ her an, hakikî varlığı ilân ilê derder:"

"İlâhın gayri her şey, ne varsâ, zıllı zâildir."

Şeyh Ekber, Muhiddin bin Arabî H. 590 M. 1165 Endülüs'ün Mürsiye kasabasında doğmuş olup 638/1240 da Şam'da vefât etmişti. İşbilyede uzun bir tahsil devresi geçirdikten sonra, Şarka giderek Suriye, Hicaz, Irak, Musul, Cezire, Halep ve Konya arasında dolaşmış, nihâyet Şam'da yerleşmeye karar kılmıştı. Şeyh Ekber vahdet-i vücuda kâil, bütün bilgisini hattâ kimyâ ilmini vahy-ü ilham tarikiyle öğrendiğine inanmış bir Eflatuncu idi. İç âlemi harikulâde zengin deryâ gibi bir aqamdı. En meşhur eserleri, El-Fütûkâtül - Mekkiyye ile Fususül - Hikem'dir. Her ikisi de târiften vârestedir.

Bir de büyük şair ve mutasavvîf Molla Câmî'nin vahdet-i vücudla ilgili farsca bir rubâisini takdim edelim; Molla Câmî der ki:

رَدَّ رِيْدَهُ عِيَانًا تُوْبُوْرُهُ مِّنْ عَاْفِلٍ .
 رَدَّ رِيْسِيَهٗ نِهَانًا تُوْبُوْرُهُ مِّنْ عَاْفِلٍ .
 أَرَّ جُمَّلَهٗ جِهَانًا تُوْبُوْرُهُ مِّنْ عَاْفِلٍ .
 حُدَّ جُمَّتَهٗ جِهَانًا تُوْبُوْرُهُ مِّنْ عَاْفِلٍ .

Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin bu rubâin'in tercümesinde de o derece muvaffak olmuş ki "Şi'r'in aslı farsça mıdır? türkçe midir?" diye soracağımız geliyor; işte tercümesi:

Ben görmez idim; gözde ayân hep Sen imişsin.

Ben bilmez idim; sînedeki cân hep Sen imişsin.

Ben cümle cihan içere nişânın arayordum;

Heyhât! bütün, cümle cihân, hep Sen imişsin.

Molla Nureddin Câmî (H. 817 M. 1414)-te Herât'a yakın (Câm) kasabasının (Khâr-gird) köyünde doğmuş olup 898/1492 de Herât şehrinde ölmüştür. İran'ın son klâsik şâiri olduğunu ve hep Firdevsi'nin izinden yürümüş olduğunu söylemek, onun edebiyât dünyasındaki mevkiinin yüksekliğine işaret etmek için kâfidir. Yusuf ve Zelihâ, Leylâ ile Mecnun, Salâmân ve Âsâl gibi eserleri dünyaca tanınmıştır. Gençliğinde tasavvufun cezbeseine kapılan Câmî, Sâdeddîn Kaşgarî'den ders almıştı. Bu zâtın kendisi de büyük mutasavvıf Bahaüddin Nakşebendî'nin şâkird ve halefidir. Yedi eserinin bir araya gelmesinden teşekkül eden mecmuaya (Heft Evreng) adı verilir. Bundan başka büyük şairin üç ayrı şi'r divanı ile (Nefehâtül-Üns) adında bir mutasavvıflar biyografisi vardır.

Şimdi de, İslâm tasavvufunun ikinci kutbu olan Nebiyy-i zî-Şân Efendimiz hakkında söylenmiş bazı arapça şi'irlerin tercümesine geçelim:

Evvelâ Peygamberimizin amcası ve büyük hâmisî olan Ebû-Talib'e atfedilen şi'irleri ele alalım. Bu şi'irlerde tasavvufî herhangi bir mânâ bulunmadığı gibi, Nûr-i Muhammedînin hilkatten önce yaratılmış olduğuna işaret görülüyor. Zâten, bilindiği üzere, Ebû Tâlip, Peygamberimize her hususta zâhir olmakla beraber, müslümanlığını itiraf etmemişti. Ebû-Tâlip, Efendimiz hakkında demişti ki:

هَتَّىٰ أَوْسَدَ فِي التَّرَابِ رَفِينًا .	والله لئن يَصِلُوا إِلَيْكَ بِمَجْمَعِهِمْ ،
وَابْتَشَرَ وَقَرَّ بِذَاكَ مِنْكَ عَيْوَانًا .	فَأَصَدَّكَ بِأَنْزِلِكَ مَا عَلَيْكَ غَضَابَةٌ ،
وَلَقَدْ صَدَّقْتَ وَكُنْتَ تُمْ أَمِينًا .	وَدَعَوْتَنِي وَزَعَمْتَ أَنَّكَ نَاصِحِي ،
مِنْ هَيْبَةِ أَرْيَانَ الْبُرَيْتِي دِينًا .	وَعَرَضْتَ دِينًا لِمَحَالَةٍ إِيَّاهُ ،
لَرَجَّهْتَنِي سَمَحًا بِذَاكَ مُبِينًا .	لَوْلَا الْمَلَأَةُ أَوْ حَذَارٌ مَسْبُوقٌ ،

Bu şi'irlerin Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin tarafından türkçeye aynen ve nazman tercümesi:

"Vallâhi sanâ, cümle-i âdâ eremezler,"

"Ben toprağı bâlîn edip olmayınca medfûn."

"İlân ediver emr-i ilâhiyi çekinme;"

Müjde sanâ, aydınlığa gözler oldu makrûn."

"Dâvet edicik benî bu dîne nâsıhımsın,"

"Her ne desen doğru eyâ Emîn-ü me'mûn,"

"Bir dîne delâlet ettinki cümle dînin,"

"Elbette hayırlısı, yegâre dürr-i meknûn."

"Düşnâm erâzil beni eylese de hâmuş,"

"Gönlüm ebedi, oldu bu dîn-i hakka meftûn."

Ebû-Tâlib, İmam Ali'nin babası ve Hz. Muhammed'in amcasıdır. Abdül-Muttalib'in ölümünden sonra, Hâşimoğullarının başına getirilen Ebû-Tâlib, ana baba bir, kardeşinin oğlu Muhammed'i himayesine alarak, büyük bir şefkat ve sevgiyle büyüttü; Arabistan'ın muhtelif semtlerine yaptığı kervan seferlerinde beraberine aldı; onu Hz. Hadice'yle evlendirdi; Kureyş kabilesinin tecavüz ve öldürme teşebbüslerine karşı korudu. Bu yüzden mâruz kaldığı boykot'a sabırla tahammül etti; Kureyş büyükleri, Hâşimoğullarını kanun dışı edince, bu ailenin bütün kolları Ebu Talib'in mahallesine sığınarak sıkıntılı bir hayat sürdüler. Kureyşiler, bu boykot ve muhasaranın kâr etmediğini görünce, Ebû-Tâlib'i parlak vaatlerle kandırarak, Muhammed'i elinden almak istediler. Bu durum karşısında, şüpheye düşen Resulullah'a Ebû-Tâlib dedi ki: "Tuttuğun yolda yürü; ben gözlerimi yumup toprağa gömülmedikçe, sana kimse dokunamaz." Buna rağmen M. 619 da ölen Ebû-Tâlib, resmen İslâm olduğunu itiraf etmekten çekindi. Onun bu çekingenliğini dinî sebeplerden ziyade siyasi sebeplerle izah etmek icabeder.

Ebû-Lâlib'in Peygamberimize cesâret veren şi'irlerini okuduktan sonra, bir de Resulullahın İslâm olan amcası Hz. Abbas'a atfedilen şi'irleri ve tercümelerini okuyalım. Bu şi'irler büyük ehemmiyeti haizdir. Çünkü mutasavvıfların Nûr-i Muhammedî'nin Âdem'den önce yaratılmış olduğu iddiasını desteklediği gibi, bu iddianın eskiliğini de tazammun eder. Hz. Abbas der ki:

مُسْتَوْرِعٍ حَيْثُ يُخَصِّفُ الْوَرَقُ	مِنْ قَبْلِهَا طُبَّتْ فِي الظَّلَالِ وَفِي
أَنْتَ وَلَا مُضْعَفَةٌ وَلَا عَلَقُ	ثُمَّ هَبَّطْتَ الْبِلَادَ لَا بَشَرًا
أَلْجَمُ نَسْرًا وَأَهْدَهُ الْغُرُقُ	بَلْ نُطْفَةٌ تَرَكِبُ السِّفِينَ وَقَدْ
إِذَا مَضَى عَالَمٌ بَدَا طَبَقُ	تَنَقَّدُ مِنْ صَالِبٍ إِلَى رِهْمِ
فِي صُنْدِيهِ أَنْتَ كَيْفَ يَحْتَرِقُ !	وَرَدَّتْ نَارَ الْحَيْدِ مُكَلَّتًا
خُذِفِ عِلْيَاءَ تَحْتَهَا النُّطُقُ	حَتَّى ائْتَوَى بَيْتَكَ الْمُهَيْمِنُ مِنْ
مِنْ وَضَاءِ بِنُورِكَ الْأُنُقُ	وَأَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ أَشْرَقْتَ الْأُرُقُ
رِ سَبِيلِ الرَّشَادِ تَحْتَرِقُ	فَتَحْنُ فِي زَلِكِ الضِّيَاءِ وَفِي النُّو

H. Abbas'ın bu şiirini de Şeyh Saffet Kemalettin Yetkin türkçeye nazman en az aslı kadar güzel tercüme etmiştir:

“Vedi'aydin zilâli Cennet içre sulb-i Âdemde,”

“Hicabından varakpûş-i tesettür olduğu demde.”

“Mukaddes nûr idin sulbünde, dünyâyâ hubûtettin”

“Henüz tekvîn-i hilkat ermemişti, devri hâtemde.”

“Neciyyüllah ilê birlikte küştî-î selâmette”

“Sanemlê ehlini seyreyledin garkâb-ı mâtemde.”

“Şerefyâb eyler oldun her zaman aslâb-ü erhâmı,”

“Geçen her devri tâkîb eyleyen bir devri munzamde.”

“Halîlullahı setretmiş idi sulbündeki nûrun”

“Nasıl tesîr eder âteş anâ o nûri âzamde.”

“Teselsül eyledi nûrun Kureyşê intikalinde”

“Göründü şu'beler fevkindeki Beytî Muazzamde.”

“Zamân-î makdemin rûy-î zemîni eyledi tenvir”

“Ziyâsî parladi baştan başâ âfâkı âlemde.”

“Bugün biz işte ol nûr-ü ziyanın intişârından”

“Sülûk etmekteyiz sebilürrişdi eslemde.”

H. Abbas, Peygamberin küçük amcalarındandır. Kendisi ve kardeşi H. Hamza, Resulullah üzerine daima titremiş, ve İslâm olmadan önce de ona gizli veya açık surette yardım etmişlerdi. H. Hamza, Bedir muharebesinde müşriklere karşı kahramanca savaşmış ve Uhüd muharebesinde H. 3 M. 625 te Şehid olmuştu. H. Abbas ise, Resulullah'a Huneyn harbinde ve daha önce Mekke'nin fethinde büyük yardımlarda bulunmuştu. H. 34 M. 653 yılına kadar yaşamış olan H. Abbas, Medine'de 88 yaşında vefat etmiştir.

Son olarak, Şeyh Ekber'in Resulullah hakkında, aynı mânâda inşâ ettiği şiirleri takdim ediyoruz. Şeyh Ekber, Peygamberimizin yaradılıştaki evleviyetini daha açık bir lisanla ifade ediyor ve diyor ki: “Âdem henüz su ile çamur arasında iken Efendimiz, Peygamberlerin kiral ve seyyidi idi.” Şi'irinin sonunda ise, Peygamberimize kulların tâket ve kudreti üzerinde bir kudret vererek diyor ki: “Onun istediği şey'in hilafı olmaz. Kâinatda onun istediğini bozacak bir kuvvet de yoktur.” Şi'irin arapçası şudur:

وَأَرَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ وَاقِفٌ	أَلَا يَا أَبِي مَنْ هَانَ مَلَأٌ وَسَيِّدٌ
لَهُ فِي الْعَالَى مَجْدٌ تَلِيَهُ وَكَهَارِفٌ	فَذَاكَ الرَّسُولُ الْأَبْطِغْيِيُّ مُحَمَّدٌ
وَكَاثَتْ لَهُ فِي كُلِّ عَصْرِ مَوَاقِفٌ	أَتَى بِرَبَّانِ السَّحْرِ فِي آخِرِ الْوَدَى
فَأُثْنَتْ عَلَيْهِ أَلْسُنٌ وَعَوَارِفٌ	أَتَى لِإِنْلِسَارِ الدَّهْرِ يَجْبُرُ صَدَقَهُ
وَلَيْسَ لِذَاكَ الْأَمْرِ فِي الْكَوْنِ صَارِفٌ	إِذَا رَامَ امْرَأً لَا يَكُونُ خِلَافَهُ

Bu şiirin mânâsını, Şeyh Saffet Kemaleddin Yetkin, aynı tertiple, aynı kafiye — ve hattâ iki vuruş fazlasıyla (1) — aynı veznin nakarâtiyle türkçeye çevirmekle, dil ve edebiyattaki büyük kudretini bize bir kere daha göstermiş bulunmaktadır. Şi'in türkçesi şöyledir:

“Fedâyim ben anâ, Peygamberî zîşan iken ol zât,”
 “Henüz Âdemki beynel mâ'i vel-tîn içre vâkifdir.”
 “O, Sultân-î Rüsüldür; Seyyid-î evlâd-ı Âdemdir;”
 “Anın mecd-î muallâsı, telid hem de târifdir.”
 “Kırân-î sa'd-ilê âhir zamandâ eyledî ityân,”
 “Geçen her bir asırdâ müjdesi şanî mevâkifdir.”
 “Zuhûru, inkisâr-î dehre sıhhatmend-i şâfidir,”
 “Senâhânî, nicê diller ile aynı avârifdir.”
 “Hilâfî olmaz aslâ hangi bir emrî merâm etsê,”
 “O emrê karşı bir şey, kevn-içindê, sanma sârifdir.”

Nafiz DANIŞMAN

(1) Şi'in arabî aslı (tavil) vezninden olup (fe'ülün, mefâ'ilün, fe'ülün, mefâ'ilün) nakarâtından teşekkül eder. Mütercim, şi'ri türkçeye çevirirken, (tavil) vezni'nin iki (fe'ülün) e birer vuruş ilâve ederek onları da (mefâ'ilün, yapmış ve türkçeye (mefâ'ilün, mefâ'ilün, mefâ'ilün, mefâ'ilün) suretinde (Hezec) vezni ile nakletmiştir.

ابو طالب المكي	قوت القلوب
الحداد ج	كتاب الطوائسين
سمر قنوي	بستان العارفين
ابن المرتضى	كتاب المحتزله
ابن حزم	كتاب الفصل
ابو البلاد المصري	رسالة العفران
القشيري	الرسالة التشريعية
الشهرستاني	الملل والنحل
الغزالي	كتاب اوجيا
ابن العربي	الفتوحات الملية
عبد القاهر البغدادي	الفرق بين الفرق
نيقولسون - عميقى	التصوف الاسلامي
ابن الجوزي	المتكلم
المقريني	اد تعاط
المقدسي	كتاب الاقايم
ابن النديم	الغزوات
ياقوت	الارشاد
السبكي	الطيمات
ثعالبى	اليتية
ابن قتيبة	تأويل مختلف الحديث
البخاري	الصحيح
	القرآن الكريم